

Caius DOBRESCU

Erdély, Románia és Európa

1 A Provincia egyik korábbi számában az előítéletnek arról a rendszeréről kívántam beszélni, amely – véleményem szerint – sok erdélyi, román és magyar értelmiségit még egymással szemben álló táborokban tart, kölcsönösen fenntartva a defenzívába szorultság érzését. Úgy gondolom, hogy e kérdéssel foglalkozva eleget teszek az olvasókkal szemben vállalt kötelezettségemnek, mivel érintem a tartományunkon belüli etnikumközi kapcsolatokat egyik alapkérdését, és egyben egy megfelelő bevezetőt is írok ehhez az Erdély perspektívájáról szóló esszéhez.

Az előbb említett előítéleteket egy releváns esettanulmányból kiindulva mutatom be. Úgy vélem, hogy figyelemre méltó hasonlóságok vannak a román értelmiségi és politikai körök által a magyar nyelvű állami egyetem létesítése kapcsán felvetett „multikulturalizmus”-fogalom és a *Molnár* Gusztáv kollégám és barátom, a *Provincia* szerkesztőségének tagja által forgalomba hozott „konszociatív demokrácia”-fogalom által kiváltott reakciók között.

Szeretném ezt kifejteni. A magyar közvélemény, de főleg az értelmiségi és politikai közeg számára a „multikulturalizmus” annak az összeesküvésnek a fedőneve, amely a kisebbségek számára diszkriminatív román oktatási rendszer fenntartására irányul. Eszerint e posztmodern eredetű fogalom mögött egy nacionalista, lényegét tekintve a kisebbségi oktatás ellen irányuló politika fenntartása rejlik. Ennek hasonmásaként, a vitákra figyelő román értelmiségi közvélemény számára – és most inkább a közvetett jelzésekre, az egyes cikkekben jelen levő gyanúsításokra, sugalmazásokra, de főleg a magánbeszélgetéseken elhangzottakra alapozok – a Molnár Gusztáv által felvetett, devolúcióra, decentralizációra, a föderális rendszerben működő tartományi parlamentek előnyeire és nem utolsósorban a „konszociáció” erdélyi modelljére vonatkozó gondolatok a hagyományos magyar revizionizmus továbbélésének egyik – fogalmilag kozmopolita nyelvezetbe burkolt – formáját jelentik.

Ennek a kölcsönös dekódolási mechanizmusnak a magyarizációját *Bibó* István híres, *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* című könyvében találjuk meg. A neves politológus meglátása szerint, melyet nem először említ a *Provincia* hasábjain, geopolitikai övezetünkben az első világháborút követően kialakult demokráciák sorra összeomlottak, s mind belülről, nem külső nyomásra, hanem annak következményeképpen, hogy a modern liberalizmus értékeit feláldozták a centralizált és homogén nemzetállami ideálok oltárán. E politikai hagyomány alapján a filozófiai viták, az elvek, a modernizációs tervek olyan „szeszélyeknek” tűnnek, amelyeket csak a nagyhatalmak engedhetnek meg maguknak, a „kelet-európai kisállamoknak” nem marad más, mint a nacionalista realizmus. Itt olyan naturalizmusról van szó, amelyben a „nagy” és „kis” államok/kultúrák (a társítás lényeges) különböző *specie*-seket alkotnak, eltérő anatómiával és morfológiával, amelyek az időt és a te-

ret is különbözőképpen érzékelik (hogy a spiritualizmus nyelvén is mondjunk valamit), s amelyek *sorsa* is örökre különbözik.

E gondolkodási kereteken belül a magyarok és románok csak egyetlen – az elmúlt (legalább) két évszázad során feltehetőleg változatlanul fennálló – programot ismerhetnek: az egyes *nemzeti érdekeken* (melyek kellően racionális meghatározás és érvelés mellett teljesen legitimek lehetnek) is túli, az állam, etnikum, kultúra és terület tökéletes egybeesésében megnyilvánuló, mely *nemzeti lényeg* mindenáron való védelmezését. A nemzeti messianizmus eme nézőpontjából minden politikai elképzelés másodlagos és eszközszerű. A magyar és román értelmiségi elítéltek a „román multikulturalizmussal” és a „magyar föderalizmussal” kapcsolatos kölcsönös féltelmei véleményem szerint e fentebb leírt politikai képzeletbe illelnek bele. Konfrontációkra alapozó kezelésük pedig egy ördögi körként fogható fel: a másik nemzeti messianizmusával szembeni gyanakvás legtöbbször a saját nemzeti messianizmusból táplálkozik, onnan merít – többé vagy kevésbé tudatosan – erőt.

Eddig a román és magyar elitnek egymás kölcsönös percepciójának egyszerűsített modelljét vázoltam. Mégis úgy vélem, hogy mindkét közösségben jelentős százalékarányban vannak olyan egyének, akik megértették, hogy a modernitás nem korlátozódik arra, hogy az archaikus közösségi lélek számára új önaffirmációs eszközöket biztosítson, hanem értékeink és mentalitásaink mély megújulását is jelenti világi mielvontunk alapján. Más szavakkal: bármennyire is egyediek és mások kívánunk lenni a „kelet-európai kisállamok”, mégis részei az eszmék globális körforgásának, az identitások átalakulásának és azon reprezentációinak, amelyek mögött évszázados fejlődés áll, még akkor is, ha ez nem érte el a nyugati szomszédok új, páneurópai öntudatának színvonalát.

Innen tekintve a nemzeti messianizmus kemény magja ma már nem egy örök szellemi üzenet hordozójának, hanem a XIX. század második felének posztromantikusan politikai realizmusát megjelenítő relikvianak tűnik. Maga a „nacionalizmus” is a modernitás különböző korszakaiból származó – egymással nem feltétlenül harmonizáló – politikai eszmék konglomerátumának tűnik. És el kell fogadnunk, hogy mind Magyarországon, mind Romániában, mind az erdélyi magyar, mind pedig az erdélyi román kultúrában olyan politikai szubkultúrák léteznek, amelyek számára a modernitás és/vagy a vele szemben többé vagy kevésbé alternatív posztmodernitás alapvető opcióit jelent, intellektuális, erkölcsi és nem utolsósorban politikai szempontból is.

Ezzel nem azt kívánom mondani, hogy nem létezik az az embertípus, amely a politikatudományból és a kultúraelméletből kölcsönvevett, szofisztikus fogalmakat használ annak érdekében, hogy velük akár nyíltan, akár burkoltan kimondottan nacionalista hiteket igazoljon. E magatartásmódra, ha a legvégső konzekvenciáig elmegy, azt a találó kifejezést használnám, amelyet *Andrei Cornea* egyik – a közismert protokro-

nista és nemzeti kommunista *Ilie Bădescu* műveiről szóló – esszéjének címekeként megfogalmazott: *posztmodern sovinizmus*. De ahogy nem minden sovén „posztmodern” (egyesek közülük – például – a nemzeti fociválogatottak állandó szurkolótáborainak eszméit és érzelmeit fordítják le egy többé-kevésbé artikulált nyelvezetre), úgy a „posztmodernnek” sem mind álcázott sovének.

A „multikulturalizmus” fogalma a román közvitákban nem egy balkáni csel, egyfajta politikai hókusz-pókusz eredményeképpen jelent meg, azért, hogy elvonja az Európai Unió figyelmét a magyar kisebbség valós problémáiról. Igaz, a fogalmat a politikai színtér néhány szereplője nem éppen intelligensnek mondhatná cinizmussal kezdte manípulálni, azonban ez a – létező s vitán felül kompromittáló – dolog nem szüntethet meg egy másik valóságot, amely már eszmetörténeti tény: a nyolcvanas évek során román értelmiségi közegekben sok vita folyt a nyugati „posztmodernizmusról”, és ezek általában informális, nem nyilvános viták voltak, de bizonyos mértékig nyilvánosságot kaptak abban a kulturális sajtóban, amely meg tudta őrizni minimális autonómiáját a kommunista cenzúrával szemben. Tehát a „multikulturalizmus” fogalmának megjelenését az eszmék piacán e nagyobb eszmei-elméleti mozgás részeként kell értenünk, függetlenül attól, hogy kedvünkre való-e vagy sem a „posztmodernizmusban” foglalt végső megoldás. És e teoretikus munkában azok az írók, irodalom- és a művészet-elméleti szakemberek, filozófusok, történészek, társadalomtudósok (akik általában, de nem feltétlenül, a „nyolcvanas nemzedékhez” tartoznak) vettek részt, akik kimondottan a politikai pluralizmust és a toleranciát tekintették céljuknak.

Az erdélyi magyar értelmiségiek *Limes* körben lefolytatott vitái – melyekre szintén a nyolcvanas években került sor (és amelyekről jómagam is a *Provincia* hasábjairól szereztem tudomást) – egyértelmű bizonyítékai annak, hogy voltak kollektív erőfeszítések az új fogalmak megalkotására, amelyek, ha nem is hasonlítottak teljes mértékben a román intellektuális térben velük egyidőben megfogalmazódó kísérletekre (főleg annak következményeként, hogy a politikai dimenzió vállalása hangsúlyosabb volt), nyilvánvaló módon mégis ugyanazokon az értékeken alapultak, a liberális demokrácia, a pluralizmus, az individualizmus, az ideológiáktól szabaduló szkepticizmus és a toleráns racionalizmus értékrendjén. E körülmények közt a román közvélemény azon részének, amely ismeri a nyolcvanas évek igazi (vagyis *underground*) intellektuális történelmét, némi empátiát kellene tanúsítania annak megértésében, hogy az olyan elméleti jellegű magyar javaslatok, mint a „devolúció” vagy „az erdélyi konszociatív demokrácia”, a század szellemiségének megjelenítői, és amikor a kommunista rendszer felbomlása evidenciává vált, e szellemiség mind Nyugat-, mind pedig Kelet-Európában megjelent. E fogalmak nem közvetlenül a magyar politikai kultúra hagyományait fejezik ki, még akkor sem, ha a jó posztmodern

sílusnak adózva, a középkori Erdély politikai és jogi valóságára hivatkoznak (olykor újabb értelmeiket tulajdonítva annak). E teoretikus munkáldoklás elsődleges hajtóereje nem a nemzeti szenvedély, hanem az *eszmék* iránti érzett szenvedély, az a törekvés, hogy jelen lehessünk az európai gondolkodás élenjáró vitáiban.

Eponton fontosnak tartom, hogy néhány megjegyzést tegyek az értelmiségiek társadalmi szerepével kapcsolatban. A kommunista utópizmus bírálatainak egyik nézőpontja szerint ebben az ideológiai tragédiában az *értelmiségiek* olyan politikai szerepet játszottak, amelyet „le kell leplezni”. Az értelmiségieket mind az anarchisták (*Jan Mabaiski* és később, átvéve az ő eszméit – anélkül, hogy idéznék –, *Konrád György* és *Szelényi Iván*), mind a neokonzervatívok (*Paul Johnson*, *Norman Podhoretz*), mind pedig a liberálisok (*Alain Besançon*) a valóság ellen majdhogynem kriminális támadást intéző utópizmus ügynökeinek tekintették. Az „értelmiségiek” morális vád alá helyezése érezhető irányzat volt a posztkommunista korszak Kelet-Európájában is. A „fantazmagóriáikkal” szembeni gyanakvást a kommunista típusú politikai realizmus hívei is szították, de azok az értelmiségiek is, akik a disszidens idealistákról kialakított látásmód megváltoztatására törekedve magukat angolszász típusú pragmatikus cselekvőknek próbálták beállítani. Az előbbieket cinizmusának és az utóbbiak érvényesülési vágyának perverzül véletlen összekapcsolódása vezetett a politikában kialakuló, átfogó, (az „utópiákkal” azonosított) „eszmék” ellen irányuló, erős előítélettel.

E folyamatok vezettek annak az apró részletnek az elhanyagolásához, hogy a kommunista utópizmus aláaknázása jórészt éppen az utópizmusval vádolt értelmiségiek műve volt. Ugyanakkor a többség józansága, amellyel elutasított minden társadalommérnöki „kísérletet” (és amivel nehéz nem egyetérteni) ismét egy perverz hatást eredményezett: a válságban levő társadalmak számára legfontosabb erőforrások egyikének, az értelmiségi kreativitásnak a marginalizálását, sőt lebecsülését. A meggyőződéses nosztalgikusok különböző kategóriái, akik úgy gondolják, hogy a tökéletes állam modellje a múltban van (legyen szó 1900-ról, a két világháború közötti korszakról vagy arról az időszakról, amikor úgy tűnt, a kommunizmus gazdaságilag fellendülhet, haa Nyugatból kölcsönöket vesz fel), valamint az euro-technikokraták különböző csoportjai, akik viszont arról vannak meggyőződve, hogy az európai integráció csupán egy jogszabály-rendszer olyan mérnöki beállításától függ, amely azt követően máris a megtervezett paraméterek szintjén válik működőképesé (akár a Pinocchio), ugyanazzal az ellenszennvel utasítják el a prospektív és az új fogalmak kidolgozására irányuló gondolkodást, amely legtöbbször épp azért szükséges, hogy átmentse az integrációs programok *szellemét* azok *be-tűje* ellenébe.

Az eszmék iránti rajongással szemben megnyilvánuló gyanakvás maga is forrása az olyan teoretikus javaslatokkal szembeni irritáltságnak, mint a

„multikulturalizmus” vagy a „polgári regionalizmus”. Jellemző módon, ezek nem csupán az etnikumok közti bizalmatlanságot szítják, hanem a különböző, kísérleti szerepet betöltő *think tank*-ek és a közvélemény-formáló politikusok közötti feszültséget is élezi. Természetesen, az utópizmusval, a képzelt előző kisiklásával szembeni gyanakvás nem alaptalan, és a demokrácia egyik alapvető érdeme az, hogy minden újítást kötelezően átvisz a nyilvános viták szűrőjén. A rossz viszont, amire felhívnam a figyelmet, nem az a pragmatikus szkepticizmus, amely elengedhetetlenül szükséges minden valóságos fejlődési folyamatban, hanem az eszméktől való szinte zsigeri félelem, az eszméket veszélyesnek, felforgatóknak, robbanékonyknak, nemzetellenesnek, felelőtlennek, démonikusnak stb. tekintő felfogás. Az a félelem, amely által – ha jól meggondoljuk –, a romániai civil társadalom öntudatlanul éppen a kommunista párt és politikai rendőrsége attitűdjét termeli újra.

A sorok közötti olvasás rögeszméje, az a törekvés, amely a „másik” mondati vagy szavai mögött rejlő *igazi intenciók* kiderítésére irányul, maga is tipikusan kommunista maradvány. A működőképes demokráciák nyilvános terében az eszmék épp azok, amik, és előbb vagy utóbb a valódi értékek és emberi érdekek kifejezői lesznek. A demokráciában, ellentétben a kommunizmussal, nem szükséges a körmönfont túldiszitással megfogalmazott, átvitt értelmű, többjelentésű és homonim kifejezések-refigyelni. Akik nem tudnak szabadulni a totalitarizmus neurotizáló örökségétől, továbbra is a nyelvi nüanszokat vadásszák, s közben nem figyelnek az igazán fontos eszmékre, amelyek világos egyértelműséggel állnak előttük.

2 A továbbiakban megpróbálom kifejteni álláspontomat a Molnár Gusztáv által megfogalmazott javaslattal/kihívással, azaz – hogy pontosan idézzem – „a konszociatív demokrácia esélyei Erdélyben” (*Provincia*, 6., 2000. október) gondolatával kapcsolatban. Azzal kezdtem, hogy „megtisztítottam” és „aknátlanítottam” a terepet, amelyen építkezni kívánok, mivel nagyon fontosnak tartom annak megértését, hogy nem gyanúsítom Molnárt semmilyen titkos gondolattal, sem kétszínűséggel vagy „machiavellizmussal”. Annak, hogy kivítva tiszteletemet, egyik oka éppen az a nyíltság, amellyel a legmerészebb és egyenesen nonkonformista véleményét is kifejti. Meggyőződésem, hogy az egyébként nagyon komoly argumentációt felvonultató esszéiből és tanulmányaiból felsejlik szenvedély semmiképp sem az erdélyi etnikai messianizmusok hagyományából merít erőt, hanem az eszmék iránti szenvedély élteti, magának az intellektusnak a működése.

E pontosságokat követően végre ráterhetek a kérdés lényegére. Annál is inkább, mert Molnár Gusztáv felelős szerkesztői minőségében, tehát vitáink moderátoraként többször is felhívta figyelmemet, hogy kivonom magam a *Provincia* hasábjain megjelenő, igazán

Folytatás a 6. oldalon

F Ó R U M

Folytatás az 5. oldalról

komoly kérdések megvitatásából. Úgyhogy kertelés nélkül kimondom véleményemet a „transznetikus párt” kérdésében. Mindjárt az elején leszögezem, hogy termékeny ötletnek találok, de az elvek, amelyeket mellette felsorolnék, és az a politikai háttér, amelyre mindez rávetíthető, lényegesen mások, mint amelyek Molnár elméleti felvetésében szerepet játszanak.

Mind *A konszociációs demokrácia esélyei Erdélyben* című, mind pedig a *Provinciában* közölt egyéb írásaiban vagy a *Problema transilvană* című – Gabriel Andreescuval közösen kiadott –, vitát kavaráó kötetben szereplő tanulmányában Molnár, Románia euroatlanti integrációjának feltételezett kudarcából kiindulva, Erdély regionális autonómiája mellett érvel. Úgy gondolja, hogy a már NATO-tagokká vált, illetve az aféle gyorsan haladó közép-európai országok és a hasonló törekvéseket megfogalmazó, de gazdasági, politikai és társadalmi értelemben lassabban fejlődő, kelet-európai államok között kialakult különbség immár strukturális jellegű. Tehát egy hosszú távra rögzült helyzetről van szó: egyik oldalon vannak a közép-európai országok, melyek nyugati típusú fejlődési pályára álltak, másik oldalon Románia, Bulgária és – esetleg – Jugoszlávia, amely megrekedt egy – mondjuk így – latin-amerikai típusú, krónikus alulfejlettségben. Ebben az adott tekintetben elemzi Molnár azt, hogy milyen eséllyel kerülheti el az elmaradottság végzetét Erdély, s ebben társadalmának plurális eredetére és tradícióira alapoz, amelyek alkalmasabbá teszik arra, hogy stabil és hatékony liberális demokráciát alakítson ki.

Véleményem szerint Molnár bizonyító eljárásában kétféle ellentézés tevődik egymásra. Egyrészt a liberális – „illiberális” demokráciák kettőséről van szó (amelyet Fareed Zakaria egyiptomi politológustól vett át), másrészt a „homogén” – „konszociatív” demokráciák párosáról (ahol az utóbbi fogalom Arend Lijphart dán politológustól származik). Molnár Romániát először az „illiberális” demokráciák közé sorolja, azok közé, amelyek „a nyugati demokráciát fogadták el saját politikai rendszerüknek, de nem képesek annak intézményeit hatékonyan működtetni”. Ez az intézményi csőd, amely már tíz éve tart (Molnár szerint: kritikus időszak), a *failed state* – csődöt mondott államok – kategóriájába sorolja Romániát. A következő, teoretikusan megalapozott lépésben arról a „kulturális katasztrófáról” beszél, amely a Regátban kiteljesedően van, s ez alatt azt a politikai, közigazgatási és kulturális homogenizációt érti, amelyet a kommunizmus kezdett el, és amelyet egy centralizált, univerzális és absztrakt szabadságokat ajánló demokrácia folytat, anélkül, hogy tekintettel lenne a társadalom kulturális „szegmentáltságára”. Gabriel Almond tipológiáját átvéve Molnár úgy gondolja, hogy a homogén politikai kultúrára alapozott demokrácia angolszász sajátosság – persze, teszi hozzá pontosítva, azoknál „nem kommunista vagy posztkommunista homogenitásról van ugyan szó, de mégis homogenitásról”.

E két ellenérv egymásra tevődéséből az következik, hogy a román demokrácia illiberális, mivel nem ... „konszociatív” – vagyis úgy mondanám, egy inkább francia s nem angolszász típusú

homogenitás felé tart, amely elnyomta a Regát kulturális sokféleségét, és ugyanannak a „katasztrófának a kifejtésével” fenyegeti Erdélyt is. Mindebből arra következtek, hogy Molnár a „posztmodern fundamentalizmus” álláspontjára helyezkedik, amely szerint csak a maximális komplexitás lehet működésképes, és a sokféleség jelenti a fejlődés legmagasabb rendű forrását. E filozófiai nézőpontból ellenérvei indokoltaknak tűnnek, azonban el kell fogadnunk, hogy akkor az egész európai civilizációra vonatkoznak – kezdve a XIX. századdal –, ugyanis ha elfogadjuk a modernitás és a modernizáció kurrens elméleteit, akkor az elválaszthatatlan a *homogenizáció* – elsősorban politikai jellegű – eszméjétől.

Ha erre az alapra helyezkedünk, akkor azt mondhatjuk, hogy a román állam molnári és Adorno valamint Horkheimer európai racionalitáskritikája között nincs érzékelhető különbség. Mindez, persze, csak az egyik lehetséges álláspont, de akkor felmerül a kérdés, hogy az összes európai demok-

nizációs deficitből, vagyis mindaddig fennáll, míg a modern, racionális elvekre épülő igazságszolgáltatás, oktatás és közigazgatás nem működhet egyfajta „homogenizáció”, vagyis egy, a polgárok absztraktul-egyenlő bánásmódja alapján. A sajátos jogok garanciája, mint például a más – nem a többségi – etnikumokhoz tartozó állampolgárok anyanyelvének használata az oktatásban, az igazságszolgáltatásban és a közigazgatásban csupán üres szövegszéd marad mindaddig, míg az oktatás, igazságszolgáltatás és közigazgatás e rendszerei nem működnek racionálisan (vagyis „univerzalizálható” elvek alapján) és hatékonyan.

De még ha szétválasztottam is a homogén/konszociatív oppozíciót a liberális/illiberális oppozíciótól, ez nem jelenti azt, hogy megoldottuk volna a problémát, amelyet Molnár Gusztáv oly súlyosnak tételezett, és pedig hogy Románia nem képes a „klasszikus” vagy „konvencionális” liberális demokráciák szintjére emelkedni. Persze, ki lehetne sütni, hogy e kudarc önmagá-

bénultság sui-generis egyenlőséget teremt az ország polgárai között (akiknek „nemzetiségre való tekintet nélkül” el kell viselniük a – politikai és polgári ellenőrzés alól kiszabadult – bürokrácia tehetetlenségét és korrupcióját), mégsem hiszem, hogy ez valamiképpen egy többé-kevésbé angolszász típusú, „homogenizáló” demokrácia értékeinek és elveinek tudatos átvételéhez vezetne.

Románia elmozdulása az európai integráció holtvágányáról mindenekelőtt szervezeti kultúrájának „színeváltozástól” függ, attól a képességtől, hogy intellektuális erőt kölcsönözzön intézményhálózatának, hogy szakszerűsítse az adminisztrációt, hogy a közügyek intézését dinamikus, előretekintő és kreatív tevékenységgé tegye. A közigazgatásnak abszolút szüksége lenne egy tudásinjekcióra, *elsősorban azért, mert csak így lehetne visszaszorítani az államot a lebeteséges minimumra*, és minél teljesebb mértékben felszabadítani amagánkezdeményezést.

Tekintettel az előbb megfogalmazott

Hazafele az esőben. Korniss Péter fotója

ráciát „illiberálisnak” tekintjük-e, legalábbis addig, míg be nem léptek a komplexitás kezelésének, az afirmatív action-nak és a pozitív diszkriminációnak „posztmodern” szakaszába. Ugyanakkor felmerül az a kérdés is, hogy a Romániánál érezhetően jobban álló középeurópai államok azért értékel-e ezeket az eredményeket, mert a konszociatív modellhez közelálló politikai rendszereket honosították meg. Habár kormányai határozottan többet és koherensebb módon foglalkoznak a decentralizációval és a helyi autonómia megszilárdításával, mégis úgy gondolom, hogy Magyarország, Csehország és Lengyelország még nagyon távol áll a Molnár által javasolt modelltől.

A fennebbiekkal nem azt akarom mondani, hogy a mai Románia a liberális demokráciák sikertörténete, egy *success story*, csupán sugalmazni szeretném azt, hogy a kudarcokra és kérésre sokkal közvetlenebb magyarizációk is találhatóak, mint azok, amelyek a politikai posztmodernitás elméletéből következnek. A mai Románia illiberális demokrácia, amely még az esélyegyenlőséget sem biztosítja, amelyben az állam ki van szolgáltatva egy bürokratikus klikknek és néhány maffióta típusú érdekcsoportnak. De mindez nem túlkapasból ered, hanem egy homoge-

ban is arról tanúskodik, hogy 2000-ben már nem lehet működésképes demokráciát felépíteni a XIX. század eszközeivel. Az a kísérlet, hogy ma ismét az 1945-ben megszakadt demokratikus fejlődési folyamat fonalát vegyük fel, vagy az, hogy megismételjük a nyugati államok demokratikus fejlődésének útját, azt az abberált megoldást jelentené, hogy lépésről-lépésre bejárjuk a fejlett országok technológiai forradalmának pályáját, ahelyett, hogy erőinket arra koncentráljunk, miként vegyük át a legfejlettebb technológiai szintet.

Mégis, főleg az elmúlt négy év teljesítménye alapján ítélve, azt mondanám, hogy az igazi nagy probléma nem az eurokonform „különbség” és a „tolerancia” fogalmainak a politikai nyelvhasználatba, sőt, a törvényhozásba való bevitelére volt – jöllehet, az eredmények nem számottevők. De úgy hiszem, hogy ezen a téren a politikai véleményalkotás és a közvélemény elfogadhatóságának ritmusban haladt előre. A román közigazgatás nagy kérdése az volt és az is maradt, hogy alkalmatlan *programok és közpolitikák* kidolgozására és gyakorlatba ültetésére. Egyik oldalon ott vannak az elvek és eszmék, velük szemben pedig a kormányzati döntések – s a köztük levő távolság abszolút megdöbbentő. És bár e „metafizikai”

feladat nagyságára, el kell ismernem, hogy Molnár Gusztáv Románia európai integrációs esélyeivel kapcsolatos szkepsze nem tűnik számomra elültözöttnek. Egyébképpen azok a román újságírók és politikai elemzők, akik a többé vagy kevésbé polgári jellegű nemzeti elkötelezettségük dacára nem veszítették el józanságukat, szintén nem optimisták abban, hogy Románia jó eséllyel, gyors és érzékelhető fejlődést felmutatva halad az Európai Unió által megjelölt irányba. De nem vagyok meggyőződve arról, hogy e perspektíváltanság valamiképpen javíthatna a helyi autonómia esélyein Romániában s különösképpen Erdélyben. Az igaz, hogy a Molnár által „transzszilvanista magyarnak” illetve „transzszilvanista románoknak” nevezett társadalmi-politikai szegmensekben egy esetleges eurokudarc csak hangsúlyosabbá tenné a központi kormánnyal szemben érzett ellenesztet, miközben az állam afőlött érzett kétségbeesésében, hogy többé-kevésbé ellenőrzés alatt kellene tartania a társadalmi frusztrációkat, egyre aberránsabb újraelosztási intézkedésekhez folyamodna. De feltételezhető, hogy egy integrációs perspektívák nélküli Romániában bármilyen transznetikus jellegű politikai projekt csődöt mondana amiatt a feszültség miatt,

amely az anyaországi magyarok életszínterét és európai polgári méltóságát áhító magyar kisebbség és a kudarcától, a marginális helyzetre ítéltségétől rögeszméssé vált román többség között kialakulna.

Meglehetősen kontraproduktívnak tartom azt az elképzelést, amely Erdély regionális autonómiáját Románia integrációjának alternatívájaként tünteti fel. Épp ellenkezőleg, a decentralizáció, a helyi autonómia, a regionalizmus, sőt, a transzszilvanizmus nagy esélye épp ezekhez a folyamatokhoz, eszmékhez és értékekhez kötődik megbonthatatlanul, és ezek Románia európai integrációs perspektívájához kapcsolódnak. A konszociatív demokrácia távlatára utalva, Molnár a következőket írja: „Legyünk tehát készenlétben, ha a váratlan elénk toppan”. De én nem hiszem, hogy a „váratlan” mást is hozhat, mint traumát, kiszámíthatatlan veszteségeket, fős szenvedést. Az erdélyi etnikumok közötti párbeszédnek békés, előre jelezhető fejlődésre van szüksége, amelyet csak Románia egészének „előrelátható”, az európai integráció irányába tartó fejlődése biztosíthat. Az erdélyi etnikumközi párbeszéd terén a realista, hatékony, személyessé tehető konstrukciók előfeltétele pedig a román politikai és közigazgatási rendszer *globális* átalakítása, amelyen a helyi és regionális autonómia megadása értendő.

Mindezek ellenére, bár eddig nem kevés módosítással átfogalmaztam azokat a premissákat, amelyekből Molnár Gusztáv kiindul, el kell mondanom, hogy nagymértékben egyetértek konklúzióival. Vagyis az erdélyi transznetikus párt létrehozására vonatkozó elgondolást üdvösnek tartom, mégpedig két okból is: az egyik mögött politikai megfontolások vannak, a másik elvi jellegű. Politikai szempontból azért, mert egy rendkívül érdekes kísérlet lenne, egy új típusú struktúra, amely – remélhetőleg – mentes lenne a többi, „tradicionális” pártot jellemző bürokratikus, gerontokratikus és klientelistai jellegtől. Elvi szempontból pedig azt tartanám rendkívül fontosnak, hogy megpróbálná ellensúlyozni Kántor Zoltán – a *Provincia* előbbi számában megjelent cikkében kifejtett – véleményét: „Természetesen léteznek az etnikumon, a nemzetben túllépő érdekek, amelyek azonban ideiglenesnek tűnnek, egy adott politikai helyzettől függenek. Ahogy egy etnikailag releváns konfliktus adódik, ezek az ideiglenes együttműködések felbomlanak, és újra az etnikai alapú szerveződés válik meghatározóvá.” Meg vagyok győződve, hogy Kántor itt kifejtett álláspontja nem valamilyen elkötelezettséget fejez ki, hanem a realitáson alapszik, ugyanis nagyon sok konkrét példa felhozható állítása mellett. Mégis e ponton arra kényszerülök, hogy elhagyjam a pragmatikus realizmus terepét, s ahhoz az utópikus indításhoz szegődjek, amelyet Molnár Gusztáv gondolkodásában érzek. Minden posztmodern és pragmatikus-relativista látszaton túl, azok az érvek, amelyeket egy transznetikus párt mellett felhoz, számomra úgy tűnnek, hogy a minden etnikai identitást transzcendáló emberi racionalitásba vetett mély hitéből táplálkoznak. És a szkepticizmus minden kinyilvánítása ellenére el kell ismernem, jómagam is úgy érzem: a felvilágosodás európai eszményének erdélyi restaurációja távlatként engem is vonz.